

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HOÀNG THỊ MAI

**VĂN HÓA ỨNG XỬ TRONG MỘT SỐ TRUYỆN THƠ NÔM TÀI
VÀ VẤN ĐỀ GIÁO DỤC HỌC SINH Ở TRƯỜNG THCS
HOÀNG VĂN THỤ HUYỆN CHỢ ĐỒN, TỈNH BẮC KẠN**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2020

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HOÀNG THỊ MAI

**VĂN HÓA ỨNG XỬ TRONG MỘT SỐ TRUYỆN THƠ NÔM TÀI
VÀ VẤN ĐỀ GIÁO DỤC HỌC SINH Ở TRƯỜNG THCS
HOÀNG VĂN THỤ HUYỆN CHỢ ĐỒN, TỈNH BẮC KẠN**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ,
VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Cán bộ hướng dẫn Khoa học: TS. NGÔ THỊ THU TRANG

THÁI NGUYÊN - 2020

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đề tài luận văn khoa học “*Văn hóa ứng xử trong một số truyện thơ Nôm Tày và vấn đề giáo dục học sinh ở Trường THCS Hoàng Văn Thu, huyện Chợ Đồn, tỉnh Bắc Kạn*” dưới sự hướng dẫn của Tiến sĩ Ngô Thị Thu Trang là kết quả nghiên cứu của cá nhân tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa được công bố trong bất cứ công trình nào khác.

Thái nguyên, tháng 9 năm 2020

Tác giả luận văn

Hoàng Thị Mai

LỜI CẢM ƠN

Luận văn là một phần kết quả nghiên cứu của dự án: “*Những vấn đề cấp bách về bảo tồn và phát huy các giá trị văn học cổ truyền dân tộc thiểu số Việt Nam trong bối cảnh hội nhập và phát triển*” (Ủy ban dân tộc là cơ quan chủ quản, Viện NCXH và NVNM là cơ quan chủ trì, TS. Trần Thị Ngọc Anh chủ nhiệm), mã số CTDT.30.17/16-20.

Tôi xin chân thành bày tỏ lòng kính trọng và biết ơn sâu sắc đến **TS. Ngô Thị Thu Trang** – người đã tận tình hướng dẫn, giúp đỡ tôi về tri thức, phương pháp và kinh nghiệm nghiên cứu suốt quá trình thực hiện luận văn.

Tôi xin chân thành cảm ơn Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, Ban chủ nhiệm khoa Ngữ Văn, Phòng Đào tạo - Trường Đại học Sư phạm - Đại học Thái Nguyên, Trung tâm học liệu - Đại học Thái Nguyên, Thư viện Trường Đại học Sư phạm Thái Nguyên đã tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu tại trường.

Tôi cũng xin được bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc tới người thân, đồng nghiệp, bạn bè đã động viên, quan tâm chia sẻ và tạo mọi điều kiện giúp đỡ tôi hoàn thành tốt khóa học này.

Thái Nguyên, tháng 9 năm 2020

Tác giả luận văn

Hoàng Thị Mai

MỤC LỤC

Lời cam đoan	i
Lời cảm ơn.....	ii
Mục lục	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu.....	2
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	9
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	9
5. Phương pháp nghiên cứu	10
6. Đóng góp mới của luận văn.....	10
7. Cấu trúc của luận văn	11
Chương 1: MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN CÓ	
LIÊN QUAN	12
1.1. Khái niệm văn hóa và văn hóa ứng xử	12
1.1.1. Văn hóa.....	12
1.1.2. Văn hóa ứng xử	13
1.2. Vài nét về văn hóa ứng xử trong văn học trung đại Việt Nam.....	14
1.3. Khái quát về truyện thơ Nôm Tày	21
1.3.1. Khái niệm.....	21
1.3.2. Nội dung và nghệ thuật.....	23
1.4. Vài nét về Trường THCS Hoàng Văn Thụ, huyện Chợ Đồn, tỉnh Bắc Kạn....	24
Tiểu kết chương 1	26
Chương 2: NHỮNG BIỂU HIỆN CỦA VĂN HÓA ỨNG XỬ TRONG	
MỘT SỐ TRUYỆN THƠ NÔM TÀY	28
2.1. Văn hóa ứng xử trong gia đình.....	28
2.1.1. Văn hóa ứng xử trong mối quan hệ cha mẹ - con cái.....	28
2.1.2. Văn hóa ứng xử trong mối quan hệ vợ chồng	42

2.1.3. Văn hóa ứng xử trong mối quan hệ anh chị em	55
2.2. Văn hóa ứng xử ngoài xã hội.....	59
2.2.1. Văn hóa ứng xử trong mối quan hệ giữa bề dưới với bề trên	59
2.2.2. Văn hóa ứng xử trong mối quan hệ bạn bè	64
2.2.3. Văn hóa ứng xử trong mối quan hệ giữa người chịu ơn và người làm ơn	70
Tiểu kết chương 2	73
Chương 3: TÍCH HỢP GIÁO DỤC VĂN HÓA ỨNG XỬ TỪ TRUYỆN THƠ NÔM TÀY CHO HỌC SINH TRƯỜNG THCS HOÀNG VĂN THỤ, HUYỆN CHỢ ĐỒN, TỈNH BẮC KẠN	75
3.1. Một số nguyên tắc tích hợp giáo dục văn hóa ứng xử từ truyện thơ Nôm Tày cho học sinh.....	75
3.2. Đề xuất các biện pháp tích hợp giáo dục văn hóa ứng xử từ truyện thơ Nôm Tày cho học sinh Trường THCS Hoàng Văn Thụ, huyện Chợ Đồn, tỉnh Bắc Kạn	77
3.2.1. Xây dựng hệ thống bài tập.....	77
3.2.2. Tổ chức các hoạt động ngoại khóa	82
3.2.3. Thực hiện chuyên đề học tập.....	84
3.3. Thiết kế thể nghiệm một chuyên đề học tập tích hợp giáo dục văn hóa ứng xử từ truyện thơ Nôm Tày cho học sinh Trường THCS Hoàng Văn Thụ.....	86
Tiểu kết chương 3	93
KẾT LUẬN.....	95
DANH MỤC CÔNG TRÌNH CÔNG BỐ CỦA TÁC GIẢ.....	98
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	101

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Truyện thơ Nôm Tày là một bộ phận đặc biệt của văn học dân tộc thiểu số nói riêng, của văn học Việt Nam nói chung. Có thể nói, truyện thơ Nôm Tày là một trong những thể loại văn học tiêu biểu với số lượng tác phẩm khá phong phú và nội dung phản ánh muôn mặt đời sống xã hội của đồng bào dân tộc Tày. Trong các tác phẩm truyện thơ Nôm Tày, giá trị văn học và văn hóa hòa quyện đan xen vào nhau. Những giá trị văn học, văn hóa đó cần được bảo tồn và phát huy trong đời sống hiện nay.

Bắc Kạn là một tỉnh miền núi, vùng cao, nơi quần tụ nhiều dân tộc anh em cùng sinh sống, trong đó dân tộc Tày chiếm 53% dân số toàn tỉnh. Văn hóa của mỗi tộc người bao hàm nhiều yếu tố và chứa đựng những giá trị riêng. Ngoài những nét đặc trưng tiêu biểu về phong tục tập quán, một số tộc người ở Bắc Kạn còn có chữ viết riêng, trong đó có chữ Nôm của dân tộc Tày. Trong đời sống hàng ngày, họ sử dụng tiếng Tày là chủ yếu, còn chữ Nôm rất ít khi sử dụng mà chỉ dùng trong các buổi lễ cúng bái hay ghi chép các truyện thơ Nôm, ca dao, tục ngữ... Trong đời sống văn hóa người dân Tày tỉnh Bắc Kạn, truyện thơ Nôm có ý nghĩa to lớn, là niềm tự hào vì đó là thứ chữ viết riêng, ngôn ngữ riêng của dân tộc. Các sáng tác truyện thơ Nôm Tày góp phần làm phong phú thêm nền văn học dân tộc. Ngoài ra qua các truyện thơ Nôm Tày con người học được những giá trị chân thiện mỹ được gửi gắm qua tác phẩm, hướng con người đến lối sống tích cực, nhân văn. Truyện thơ Nôm có ý nghĩa giáo dục to lớn đối với các thế hệ người dân Tày, trong đó có giá trị giáo dục về văn hóa ứng xử. Văn hóa ứng xử được tập hợp, kết tinh từ đời sống, từ những phong tục, tập quán truyền thống, được tích lũy, trao truyền từ đời trước cho đời sau. Vì vậy nó có giá trị nhân văn sâu sắc và đặc biệt quan trọng trong đời sống thường nhật của người dân Tày. Với người dân tộc Tày tỉnh Bắc Kạn, văn hóa ứng xử của họ mang đặc tính của cư dân miền núi, phản ánh đặc trưng văn hoá tộc người

trên mọi phương diện của cuộc sống. Không chỉ có ý nghĩa khẳng định sự riêng biệt về tư duy, quan điểm, chữ viết của người dân tộc Tày, truyện thơ Nôm Tày còn có ý nghĩa giáo dục sâu sắc đối với lứa tuổi học sinh trên địa bàn tỉnh Bắc Kạn. Truyện thơ Nôm Tày làm phong phú thêm đời sống tinh thần của học sinh, giáo dục ý thức tự hào về truyền thống dân tộc, tự giác nâng cao ý thức bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa dân tộc. Bên cạnh đó, truyện thơ Nôm Tày còn giáo dục học sinh văn hóa ứng xử với thiên nhiên, văn hóa ứng xử trong cộng đồng làng bản và xã hội, văn hóa ứng xử trong mỗi gia đình...

Với mong muốn khẳng định ý nghĩa giáo dục văn hóa ứng xử của truyện thơ Nôm Tày đồng thời vận dụng những nét đẹp văn hóa ứng xử đó trong công tác giáo dục học sinh, chúng tôi lựa chọn đề tài ***“Văn hóa ứng xử trong một số truyện thơ Nôm Tày và vấn đề giáo dục học sinh ở trường THCS Hoàng Văn Thụ huyện Chợ Đồn, tỉnh Bắc Kạn”*** để nghiên cứu.

2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu

Hiện nay văn học các dân tộc thiểu số nói chung, văn học dân tộc Tày nói riêng luôn thu hút được sự quan tâm nghiên cứu của nhiều nhà khoa học. Đặc biệt, truyện thơ Nôm Tày với sự phong phú về số lượng tác phẩm và giá trị về nhiều mặt đã trở thành đối tượng quan tâm không chỉ của các trí thức bản tộc mà còn của nhiều nhà nghiên cứu trên cả nước. Đến nay đã có rất nhiều công trình nghiên cứu về bộ phận văn học này.

2.1. Các công trình sưu tầm, giới thiệu và chuyển dịch truyện thơ Nôm Tày sang tiếng Việt

Từ trước đến nay đã có nhiều tác phẩm truyện thơ Nôm Tày được sưu tầm, giới thiệu và chuyển dịch sang tiếng Việt. Chúng ta có thể kể đến các công trình như: *Truyện thơ Tày - Nùng* (Nông Quốc Chấn giới thiệu, Nxb Văn học, 1961-1963); *Nam Kim - Thị Đan* (Vũ Khoanh sưu tầm, Hoàng Hưng hiệu đính; Ty văn hóa Cao Bằng xuất bản, 1961); *Hợp tuyển thơ văn Việt Nam*. Tập 6: *Văn học dân tộc thiểu số*, Quyển 1 (Nông Quốc Chấn, Nông Minh Châu,

Mạc Phi biên soạn, Nxb Văn hóa, 1962); *Đính Quân. Truyện thơ Tày - Nùng* (Nxb Dân tộc Việt Bắc, 1963); *Truyện thơ Tày - Nùng*, tập 1, Hoàng An Định dịch, Hoàng Quyết hiệu đính và giới thiệu, Nxb Văn học, 1964); *Tần Chu: Truyện thơ Tày, Nùng* (Cần Slao Slec chú thích, Nông Phúc Tước giới thiệu, Nxb Văn hóa dân tộc, 1978); *Hợp tuyển thơ văn Việt Nam*, Tập 6 Quyển 2: *Văn học dân tộc ít người* (in lần 2) (Nông Quốc Chấn, Hoàng Thao, Hà Văn Thơ biên soạn, Nxb Văn học, 1981); *Tam Mậu Ngọ: Truyện thơ Tày* (Bế Sĩ Uông và Ma Trường Nguyên sưu tầm, phiên âm và dịch chú, Sở Văn hóa thông tin Bắc Thái xuất bản, 1983); *Tuyển tập văn học các dân tộc ít người ở Việt Nam* (Đặng Nghiêm Vạn chủ biên, Nxb Khoa học xã hội, 1992); *Nam Kim - Thị Đan: Truyện thơ Nôm dân tộc Tày* (Hoàng Quyết sưu tầm, dịch và chú thích, Nxb Văn hóa dân tộc, 1994); *Truyện thơ Nôm Tày* (Hoàng Quyết, Hoàng Triều Ân sưu tầm, dịch, chú thích, giới thiệu, Nxb Văn hóa dân tộc, 2004); *Hợp tuyển văn học dân gian các dân tộc*. Tập 1: *Tày - Nùng - Sán Cháy* (Đặng Văn Lung, Trần Thị An biên soạn, Nxb Văn hóa dân tộc, 1995); *Tổng tập văn học Việt Nam* (Tập 39, 40 do Đặng Nghiêm Vạn chủ biên giới thiệu truyện thơ Tày, Nxb Khoa học xã hội, 2000); *Chữ Nôm Tày và truyện thơ* (Triều Ân chủ biên, Trung tâm nghiên cứu Quốc học xuất bản, 2003); *Tử thư - Văn Thậy* (Hà Thị Bình dịch và giới thiệu, Nxb Khoa học xã hội, 2005); *Ba áng thơ Nôm Tày và thể loại* (Triều Ân dịch và giới thiệu, Trung tâm nghiên cứu Quốc học xuất bản, 2004); *Tổng tập văn học dân gian các dân tộc thiểu số Việt Nam*, Tập 21, 22; *Truyện thơ* (Viện Nghiên cứu văn hóa, Nxb Khoa học xã hội, 2008)...

Các công trình này đã dịch và giới thiệu được một số truyện thơ Tày như: *Đính Quân (Hán Đính)*, *Quảng Tân - Ngọc Lương*, *Trần Châu (Tần Chu)*, *Nam Kim - Thị Đan*, *Truyện Chim Sáo*, *Lưu Đài - Hán Xuân*, *Tam Mậu Ngọ*, *Lương Nhân*, *Nhân Lãng*, *Bjoóc Lả*, *Chiêu Đức*, *Lý Thế Khanh*, *Nho Hương*, *Quảng Tân - Ngọc Lương*, *Truyện Nàng Kim*, *Truyện Nàng Hán*, *Truyện Nàng Quyển*, *Truyện Nàng Ngọc Long*, *Truyện Nàng Ngọc Dong*... Các nhà nghiên

cứ cũng nhận thấy hạn chế của những bộ sách xuất bản trước là chỉ có phần bản dịch tiếng Việt mà chưa xuất bản được bằng song ngữ (tiếng mẹ đẻ và tiếng Việt). Hạn chế này đã dần được các bộ sách xuất bản sau khắc phục. Đặc biệt phải kể đến một bộ sách khá đồ sộ là sản phẩm của *Chương trình sưu tầm, bảo quản, số hóa, nghiên cứu khai thác chữ viết cổ truyền các dân tộc thiểu số ở Việt Nam* do Viện nghiên cứu Hán Nôm chủ trì, phối hợp với Viện Dân tộc học và Viện Từ điển học và Bách khoa thư thực hiện. Chương trình đã tiến hành sưu tầm, dịch chú, giới thiệu và xuất bản bộ *Tổng tập truyện thơ Nôm các dân tộc thiểu số Việt Nam* gồm 19 tập truyện thơ Nôm Tày với gần 40 tác phẩm. Trong công trình này, các tác phẩm đã được giới thiệu bằng chữ viết cổ truyền (Nôm Tày), phiên âm tiếng dân tộc và bản dịch tiếng Việt.

2.2. Các công trình nghiên cứu, phê bình truyện thơ Nôm Tày

Năm 2003, Hoàng Triều Ân trong cuốn *Chữ Nôm Tày và thể loại truyện thơ* đã nhận định về thời điểm ra đời truyện thơ Tày: “*Suy nghĩ tìm tòi truyện thơ Tày xuất hiện từ bao giờ, ta thấy có nét chung là xuất hiện từ sau khi có văn tự Nôm Tày (là thế kỉ thứ V); đi vào cụ thể từng pho truyện ta sẽ thấy sự xuất hiện khác nhau về thời điểm, ta cần đọc xem xét nội dung truyện cũng như bối cảnh lịch sử, tương quan lịch sử của truyện đó*” [2; 32-33]. Luận án PTS. Khoa học Ngữ văn của Lê Trường Phát *Đặc điểm thi pháp truyện thơ các dân tộc thiểu số Việt Nam* (1997) được coi là một trong số những công trình quan trọng làm nền tảng lí luận nghiên cứu truyện thơ Nôm Tày. Luận án đã đi sâu tìm hiểu kết cấu cốt truyện, nhân vật và một số phương diện ngôn ngữ trong truyện thơ các dân tộc thiểu số. Nhà nghiên cứu Hoàng Triều Ân đã thể hiện sự quan tâm đặc biệt đến truyện thơ Tày qua hai công trình *Ba áng thơ Nôm Tày và thể loại* và *Chữ Nôm Tày và thể loại truyện thơ* (Nxb Văn học - Trung tâm nghiên cứu Quốc học, 2003). Bằng sự am hiểu về ngôn ngữ và văn hóa Tày, Hoàng Triều Ân đã đưa ra những nhận định mang tính khái quát: “*Truyện phải có tình tiết, có những mối quan hệ giữa các nhân vật trong truyện; thường chia*